

Милосав Ђалић

ЗРЕЛОСТ ЕСЕЈА

Др ВЛАДЕТА ВУКОВИЋ: »Есеји и критике« Јединство, Приштина 1980.

Пред нама је тринаеста књига др Владете Вуковића, редовног професора књижевности на Филозофском факултету у Приштини, који је управо навршио 30-годишњицу свог књижевног стваралаштва. Један животни и радни век веома плодан и богат књижевном жетвом; ту су, пре свега, шест збирки песама — **Са гочких стаза** (1954), **Звезде изгрејале гором** (1959), **Речи и птице** (1964), **Трагом звука** (1973), **Звезде детињства** (1973) и **Отвори слух тишине** 1975; седам књига есеја и студија — **На међи времена** (1962), **Књижевно дело Милутина Бојића** (1969), **Огледи и чланци** (1970), **Осврти** (1971), **Записи из књижевности** (1974), **Из нашег романтизма** (1975).

Веома обавештен, са склоношћу ка научној информацији (и информацији уопште), ка креативном есејистичком замаху у тему којом се бави, Вуковић најчешће пише о проблематици на којој је однегован, која погодује његовом стваралачком сензибилитету и која, на одређен начин, дефинише његове сопствене стандарде и методологију. И може-

мо слободно рећи да у време поплаве новинске књижевне критике и белешке, када је реч о савременим делима, и све чешће произвољног негативства, када је реч »о старим писцима«, добро је дошла, поред још неких, Вуковићева нова, добра, одмерена и умерена књига и Вуковићево историјско-критичарско прилажење и књижевној прошлости и књижевној садашњости.

И нова књига **»Есеји и критика«** која је пред нама то је »савремено у прошлом и историјско у савременом, спрег историје и критике«, јер лудични критичар и историчар књижевности Владета Вуковић посматра прошлост књижевног активитета са историјске траге а без тога односа готово и да не прилази савременом књижевном проблему. Због тога је и ова књига управо вишеструко значајна и занимљива за све оне који воле бриљантну студију како о књижевној епохи, тако и књижевном тренутку.

Истражујући проблеме савремене књижевне историје и критике и садашњост, Вуко-

вић каже да је књижевни историчар данас у изузетно сложеном положају непрекидног дијалектичког прожимања књижевно-историјске фактографије са бројним остварењима и достигнућима многих научних и уметничких дисциплина.

Савремени књижевни историчар је не само естетско-књижевни виделац, већ наследник нових књижевних садржаја, идеја и концепција, нових облика, сасвим лично обојене осетљивости, истанчаног укуса. Савремена интердисциплинарна изучавања нису страна модерном књижевном историчару, па у вези ове поставке, Вуковић наводи пример **Луче микрокозме Његошеве**; **Луча микрокозма** преко идеалистичке и марксистичке филозофије успоставља директан додир са науком (утицај физичке хемије Ломоносова на светлосне призоре у **Лучи**, поред утицаја Библије, Оригена, Платона, Лајбница и др.). Књижевни историчар данас, дакле, испитује књижевна дела која настају у плурализму естетских праваца, од романтизма, реализма, дадаизма, естетике феноменолошког смера, egzистенцијализма, социјалистичког реализма, структурализма, поетике пријема, литерарне комуникације, социологије књижевних облика.

У овом делу књиге занимљиву интерпретацију аутор је дао о делу Вука Караџића, с констатацијом да је Караџић не само претеча српских реалиста, већ је његов утицај присутан и у Андрићевој прози. Затим је анализирао прозу Михаила Шолохова, Ремарка, Азија Несина, поезију Виљема Заваде, а посебно се задржао на анализи Шантићевог драмског дела **Хасанагиница**. По његовом мишљењу, проистекло по универзалном хабитусу из патријархалне средине, ликови у драмском делу **Хасанагиница** немају пластику и релеф истомиме баладе, која је сложена у својој једноставности, а једноставна у својој сложености. У дубинским слојевима балада налазимо етичко-естетичке чиниоце, који зраче непролазним вредностима. Критичар и

есејиста Вуковић се у потпуности сложио са Миланом Богдановићем и Владаном Недићем да у **Хасанагиници** Шантић није достигао снагу народне баладе, ни издалека. Према томе, намеће се и логичан закључак на крају овог есеја да драмски рад Шантићев није од великог значаја, и уколико га има, он није толико у драмским моментима колико чисто у стиховима и лирско-експресивним одликама.

Посебно логлавлје у књизи посвећено је сабраним делима Милутина Бојића, о коме је Вуковић у више наврата написао неколико бриљантних анализа, а објавио је и студију о овом песнику, која у ствари представља докторску дисертацију. Вуковић се залаже за значајније и праведније место Милутина Бојића међу плејадом српских модерниста (Ракић, Дучић, Дис, Пандуровић, Вељко Петровић), а и Зоран Гавриловић песника **Плаве гробнице** ставља у ред наших најдаровитијих песника почетком XX века и ставља га у ред великих песничких усамљеника, сматрајући да је до њега наша поезија била чедна и да је тек он «унео елементе еротизма у наше песништво и тиме не само проширио границе, већ се разликовао од својих великих претходника, који су, сваки на свој начин, избегавали еротске теме.»

Говорећи о Бојићевој ратној лирици Вуковић је навео присутност призвука народне лирике и нашег романтизма у Бојићевој ратној лирици, али ту је и самосвојни фермент који се везује за револуционарне традиције и напредна струјања наше литературе. И поред болних тонова, Бојићева лирика одзвања духовном бодрешћу, зрачи непресушним чарима искренисти и људскости. Затим је истакао родољубље, као једну од суштствених димензија Бојићевих песама. Ненаметљиво срасло са ткивом догађаја из НОБ-а, Бојићева родољубље не претендује да обнови српску родољубиву лирику, али проширујући реги-стар тема — и емоционално и

идејно је знатно обogaђује. Ту нема ничег од старе патетичне, у лошеме смислу декламаторске лирике, јер све ту проистиче из живота, борбе, стварних догађаја и доживљаја, па и када је понегде пригушено прозном нотацијом и екскламацијом, а свака говорна реч не постаје књижевном, и када је стих с извесним изражајним синкопама и недоразумљивостима.

»Село и град у делу **Бранка В. Радичевића**« је есеј који такође побуђује пажњу читалаца и љубитеља овог особеног дела нашег савременог писца. Још 1952. године у песми **Тражим боју за своје небо**, по мишљењу Владете Вуковића, нашао је песник Радичевић прави колорит за своје небо поезије:

»Моје небо и кад је плаво,
од шајака је плава,
И зелено је некад,
али од трава.

Кад умрем: бићу сав од жила,
сав од грања,
Зажелећу тако крај суседа
трна,
у јесен кад из мене теку вина
да буду црна.«

Тако, дакле, Радичевићев књижевни рукопис одише бојама и сазвучјима богатог драгачевског говора, који заслужује књижевно-критичку, естетски ширу оцену. Чиниоци српског живота оставили су вишезначне симболе идентитета у Радичевићевом делу, профилирају се не само у језичким особеностима, већ много шире. Заљубљен у наше фолклорно богатство, народна предања, народну кристалну реч и реченицу, уздигао је Радичевић своје књижевно дело на ниво незаобилазног у савременој српској књижевности.

Посебним познавањем грађе, лусидношћу анализе, склоношћу ка књижевно-научној информацији, истиче се други део књиге — поглавље под називом **»Неки видови књижевности Косова на српскохрватском језику**«, у коме говори о вишенационалној књижевности

на Косову. Књижевност која се данас ствара на Косову на српскохрватском језику, поред веома разуђене албанске и турске која почиње да даје прве резултате, све више је присутна у нашим публикацијама. Есејистика и поезија су сразмерно развијеније од белетристичке прозе, која се после дуже паузе јавља новим остварењима. Осећа се видан недостатак оригиналне драмске књижевности, као и књижевности за децу. У делу **»Косовска поезија на српскохрватском језику**« Вуковић се бави исцрпном анализом песама Радета Николића које су препуне аутобиографских елемената, са мотивима о печалби и печалбарима, затим о заједничкој збирци **Додир лета** Р. Златановића, Л. Вучковића и Б. Милдраговића, збиркама **Померање сна** и **Допевани год** Радослава Златановића, који чини нову естетску вертикалу у сфери поетског израза и знатно проширење мотивског подручја поезије Косова. По насушним лирским соковима и неувобичајности излази из косовских оквира усаглашавајући се са свежим токовима савремене српске поезије. Ту је затим присност осећања и антејска везаност за земљу песника Љубе Поповића, снажна евокација песника и романијера Петра Сарића, слојевитост са згуснутим изразом талентоване песникиње Даринке Јеврић, ведри стихови детињства Моше Одаловића и завичајна разнеженост, окренутост родној звезди Радета Павловића који својом првом збирком **Бестелесни коњаник** најављује новог песника.

Што се тиче млађе косовске лирике у есеју **»Запис о млађој косовској лирици на српскохрватском језику**« Вуковић се задржавао на тумачењу поезије Душана Николића (**Нејаки**), Чедомира Вукадиновића (**Неприметно мењање завесе**), Добриле Вукашиновић (**Треперење душе**), Радомира Стојановића (**Уочи свечаности**), Србољуба Тасића (**Балада о злагарима лета**), Мираша Мартиновића (**Мит о трешњи**),

ПРЕГЛЕД
ОКТОБРА

У есеју »Два српска приповедача« реч је о познатим прозаистима Пери Стефановићу и Милеику Јевтовићу, који су се већ афирмисали у савременој српској књижевности, први књигом **Свилене нити** а други двема књигама (**Узмаглице** и **Неко друго лето**).

Есеј под називом **»Значајно проучавање наше народне књижевности«** Вуковић се бавио анализом књиге **Српске народне песме** Косова и Метохије Владимира Бована. У поменутој књизи доктор Бован први студиозно осветљава ову тематику и екстензивно и интензивно, а до сада је прикупио и прокоментарисао богату грађу народне умотворине овога подручја. Објавио је књигу народне лирике, књигу народних епских песама, књигу народних приповедака, студију са пречишћеним текстом народних песама из збирке М. Милојевића, књигу албанских народних балада, књигу говорних усмених творевина (пословица, загонетака, бајалица, брзалица, клетви, здравница, питалица, са предговором у коме је нова класификација говорних усмених умотворина).

Поред прегледа српске књижевности на Косову, претежни део књиге Владета Вуковића је посветио и албанској књижевности на Косову. Прошло је шездесет година од рођења најистакнутијег албанског песника у Југославији Есада Мекулија и то је повод да се сумирају веома значајни плодови његовог песничког и преводилачког рада. Носилац многих признања, награде АВНОЈ-а, Ордена са златним венцем којим га је одликовао друг Тито поводом 60-годишњице рођења, Есад Мекули је име видно присутно у уџбеницима, у књижевно-историјским студијама, есејима и критикама, да се њиме обележава почетак и успон албанске књижевности у Југославији.

С обзиром на чињеницу да пре рата албански писци нису могли да објављују дела на матерњем језику, разумљиво је што је био мали број књи-

жевних остварења и стваралаца. После ослобођења многи даровити албански писци и поетници окупљају се око књижевног часописа **Јета е ре** (Нови живот), где објављују књижевне прилоге. Најистакнутија песничка фигура и организатор младе албанске књижевности је Есад Мекули. Његова поезија између два рата је топла људска порука, надахнута вером у будућност и боље дане његових земљака који се злопате гладни и намучени по трговима великих и бучних градова. Улазећи у њихов унутрашњи свет жеља и реаговања, Есад Мекули је дао горку и поносну поезију посвећену свом народу.

У књизи **Очи камена**, у парорами поезије Албанаца у Југославији, коју је саставио Есад Мекули, објављене су песме односно заступљени су песници Енвер Бербеку, Дин Мехмети, Фахредин Гунга, Азем Шкрељи, Мурат Исаку, Берим Уќани, Адем Гајтани, Али Подримја, Бесим Бокши, Рахман Дедај, Мухамед Кервеша, Бећир Муслиу, Муса Рамадани, Ећрем Баша, Сабри Хамити, Нецат Халими, Ибрахим Кадриу.

Говорећи о црногорској поезији у есеју **»Савремена црногорска поезија«** Владета Вуковић је рекао да после Његоша у поезији Црне Горе издваја се лирика Николе И. Петровића. Највише се развија између два светска рата и током другог светског рата (Р. Зоговић, Р. Раговић, М. Баневић, Ј. Боновић) у правом смислу социјално ангажована поезија. После првог поратног периода »поезија градитељског заноса« педесетих година било је у црногорској поезији доста јесењинштине и пасторално-идиличних а и сентименталних штимунга у десетерцу, с призвучком гусларске епске визије и традиције. Црногорски песници су најчешће опевали теме с националним етосом и историјским пројекцијама. Нарочито је то било присутно у лирици песника старије и средње генерације, а неупоредиво је мање код млађих црногорских песника.

Друга група црногорских песника (Д. Костић, А. Ивановић, П. Поповић, Р. Вешовић) с изванредним поетским осећањем опева свој завичај, док трећа група песника (С. Перовић, П. Бурановић, Г. Дапчевић, Ј. Брковић, Д. Јекнић, Ж. Буровић, Б. Бањевић, Г. Јањушевић, В. Милошевић, М. Краљ, М. Бошковић, Д. Јеврић, Р. Вујошевић) узимају завичај као симбол. Црногорска савремена лирика углавном је родољубива, антејски везана за родно тле које се даје у функционално оствареним пејзажима.

Ту су затим есеји о поезији и критичким освртима сарајевског књижевника Љубомира Цвијетића, затим о хумористичком роману **»Смијалиште«**

Иса Калача, о књизи **»Истраживања и коментари«** Владе Урошевића, која представља пресек књижевно-историјског есејистичког и критичког рада др Александра Спасова, професора књижевности на Филозофском факултету у Скопљу, затим о књизи **Критички методи** др Радомира Ивановића, професора књижевности на Филозофском факултету у Новом Саду.

Све у свему, нова књига Владете Вуковића представља и нове домете овог научника, професора, академика и књижевника у области есеја, представља зрелост његовог есеја који је одувек био радо читан и добро приман у свету књижевних посленика.